

Lengyel Klára

Mesterek mestere. Születésnap beszélgetés Keszler Borbála professzorral

A beszélgetőtárs: Lengyel Klára

Keszler Borbálát, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professor emeritusát, a Magyar Tudományos Akadémia doktorát ünnepeljük 80. születésnapján. Egy tanár személyiségét egy diák leginkább a tanításon keresztül tapasztalja meg. Mi nagyon szerettük, amit kaptunk Tőle. A tudós személyiségéhez kevesen kerülnek közel, de jóval többen ismerkednek meg a bölcsességével, mint a pályájával és az egyéniségével. Keszler Borbála színes, figyelemkeltő, melegszívű, emberszerető egyéniség, beszélgetésünkkel olyan oldalát mutatjuk, amelyet kevesen ismerhetnek.

LK: A kerek születésnap alkalmából illendő lenne felsorolni az összes tudományos és közéleti megbízatásodat, tudományos érdemeid, eredményeidet, kitüntetésedet. Ezt azonban nem tehetjük, mert annyi van és volt, hogy elfoglalná a beszélgetés helyét. Csak a legfontosabbakat említjük. Keszler Borbála az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottságának és a Magyar Nyelvi Bizottságnak volt elnöke. A *Magyar Nyelvőr* tudományos folyóiratnak jelenleg is főszerkesztője. 1988 és 2004 között az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékének vezetője. Az ELTE BTK Professzori Tanácsának volt elnöke, a Magyar Helyesírási Bizottság volt elnöke. Nevéhez köthető a legújabb összefoglaló klasszikus *Magyar grammatika* írása és összeállítása, valamint *A magyar helyesírási szabályzat* legfrissebb, 12. kiadásának elkészülte és megjelenése. Ő írta meg Magyarországon elsőként a magyar írásjeltan történetét és jelenét, emellett az európai írásjeltan magyar nyelvű összefoglalását. Ő készítette el az orvosi szaknyelv történetének összefoglaló bemutatását is.

Nem a tiszteletlenség vagy az ismerethiány teszi, hogy abbahagyom érdemeid felsorolását, hanem úgy gondolom: emberi vonásaid, egyéniséged is figyelemre méltó, tevékenységed, állhatatos munkabírási, figyelmed, türelmed, tanári és vezetői hivatástudatod követendő. S minthogy abban a kivételesen helyzetben vagyok, hogy csaknem negyven éve dolgozhatom Veled, talán megbocsátod, hogy azonnal személyes kérdést teszek föl: milyen gyerekek voltak?

KB: Nagyszájú gyerekek voltam, mégis a betegség volt az, ami a gyerekkoromra rányomta a bélyegét.

LK: Okoskodó és nagyszájú?

KB: Nem. Eleven és nagyszájú. Nyilván még elevebb lettem volna, ha nem támadott volna meg a betegség. Hétéves koromban, amikor második elemibe jártam, ínséges időket éltünk. Kiválogatták a gyerekeket, hogy ki járhat az úgynevezett „svéd ebédre”; ez a svédek által küldött, nyilván konzervélelmiszerből készített ebéd volt. Egy óriási osztályterembe zsúfoltak be kilencven-száz gyereket, ott zajlott az ebédeltetés. Ott kaptunk enni a nővéremmel együtt, és minden biztonnyal ott kaptuk el a kanyarót is. Én karácsony este betegedtem meg. Negyvenfokos lázzal feküdtem két hétig, de a lázam sehogyan sem akart lemenni. Kiderült, hogy a kanyaró mellé egy tébécés tüdőgyulladást is megkaptam, és kialakult a lábamon az erythema nodosum nevű betegség, ami nagy, fájdalmas csomókat okoz.

LK: Kórházba vittek?

KB: Nem kerültem kórházba. Mi a MÁV Kórházhoz tartoztunk, átjött hozzánk a főorvos, és azt mondta, olyan állapotban vagyok, hogy rajtam csak az imádság segít. Mamám hajnaltól hajnalig cserélgette rajtam a priznicet. Három-négy hét múlva kezdett mérséklődni a láz és a gyulladás, de a súlyos betegséget hónapokig vagy inkább évekig hordoztam. Karácsonykor lettem beteg, de még pünkösöd idején is babakocsiban toltak ki a levegőre, annyira lefogytam, olyan erőtlen voltam. Természetes, hogy abban az évben már nem mehettem iskolába. Az édesapám jó barátságban volt a plébánossal, így el tudták intézni, hogy magánúton tegyem le a második osztály elvégzését igazoló vizsgákat, ezért végül is kaptam bizonyítványt. Harmadikba és negyedikbe is alig-alig jártam. Még mindig látható volt a tüdőmön a folt, a szüleim féltettek. Szeptemberben beiratkoztam, elkezdtem járni, de ahogy betört a hideg, otthon kellett maradnom, és tavasszal tanulhattam a többiekkel tovább. Féléves bizonyítványokat nem is kaptam, beírták az ellenőrzőmbe, hogy „hosszas hiányzása miatt nem osztályozható”. Csak a tanév végén adtak bizonyítványt. Megviselt a betegség, és vágytam a gyerekek közé. De sajnos, csak ötödik osztálytól járhattam rendesen.

LK: Miért nevezted magad nagyszájú gyerekeknek?

KB: Mindenkinek megmondtam a magamét, nem félttem a következményektől. Egyszer például megharagudtam a nagymamára, mert úgy éreztem, engem nem szeret, csak a nővéremet. Egyébként valóban a nővérem viselte magán inkább a nagymama családjának a vonásait. Emlékszem, amikor eljött hozzánk látogatóba, és valami megjegyzést tett rám, felpattantam az ágyban, és azt mondtam: Majd megtanítom én a nagymamát kesztyűbe dudálni!

LK: Feltámadt benned az igazságérzet. Hány éves lehettél akkor?

KB: Öt körül.

LK: Választékosan megmondtad a nagymamádnak a magadét. Tudtál már akkor olvasni?

KB: Tudtam. Amikor a nővérem olvasni tanult, vele együtt megtanultam én is. Négyéves koromtól olvastam.

LK: Miket olvastál?

KB: Mesekönyveket. De ne kérdezd, hogy melyik volt a kedvencem, mert nem tudom megmondani. Nekünk olyan kevés könyvünk és játékunk volt (minden elveszett az ostrom alatt), hogy azt nem tudod elképzelni. Egy közös babánk, egy társasjátékunk, egy könyvünk volt. A babát is a keresztanyám varrta.

LK: A háború után voltak gyerekek.

KB: A háború előtt, alatt és után. Rettenetes nyomor volt, szörnyű szegénység. Az édesapám a MÁV Északi Főműhelyében dolgozott főmérnökként. Mi a háború előtt és első éveiben Rákosszentmihályon laktunk, de féltünk ott maradni. Beköltöztünk édesapám barátjához egy társasházba a Vincellér utcába. A ház sok belövést kapott, és sokan megsebesültek. Olyan idők voltak, hogy édesapám – aki egyébként elájult, ha vért látott – kioperálta a sebesültekből a golyót vagy szilánkot. Kiégette a bicskáját, és egyszerűen kivágta a golyót.

LK: De hisz mérnök volt!

KB: Gépészmérnök, és elvégezte a Közgazdaságtudományi Egyetemet is, sőt le is doktorált. A háborúban viszont arra volt szükség, hogy ellássa a sebeket a legjobb tudása szerint. Hat hétig ültünk a pincében. Rengetegen meghaltak. Amikor bejöttek az oroszok, beköltöztek a lakásunkba, a cselédlányt pedig leküldték a pincébe, hogy hívja fel a nagyságos asszonyt, vagyis a mamámat mulatozni velük. Akkor összepakoltunk, és átmentünk a Budafoki útra egy nagybácsihoz, mert féltettük a mamámat. Közben édesapámat igaztalanul megvádolták, följelentették, B-listázták, kidobták a munkahelyéről.

LK: Miből éltetek?

KB: A semmiből. Éheztünk. Tovább kellett költöznünk, egy munkás fogadott be minket a lakásába. Édesapám állást keresett, és néha leutazott Tapolcára a nagymamához, hogy felhozzon egy kis élelmet. Egy idő múlva fölvették a Landler Jenő Járműjavítóba. Akkor történt meg velem az, hogy egy este utazott hazafelé a zsúfolt vonatban, világítás nem volt. Az ülése mellett két munkás álldogált, és beszélgettek. – Képzeld – mondja az egyik –, jött hozzánk egy új főnök. Nagy embernyúzó! – Édesapámról beszélt. Nem volt embernyúzó, csak megkövetelte, amit el kellett végezni.

LK: Lehet, hogy én is ezt mondtam volna rólad a sötét vonatban, amikor a grammatikánkat írtuk!

KB: Én is megköveteltem, az igaz. De a szüleink rettentő szigorúak voltak. A szegénység, betegségek, hányattatások ellenére elvárták, hogy a legjobban szerepeljünk. Számukra elképzelhetetlen volt, hogy rossz jegyet vigyünk haza, vagy hogy ne akarjunk egyetemre járni.

LK: Kaptatok lakást, miután az édesapádat visszavették dolgozni?

KB: Társbérletben. A Munkácsy utcában utaltak ki nekünk egy romos házban (az egyik szobának hiányzott a fala) egy fél lakást. Fáztunk, a tüzelőt is jegyre kaptuk, de korántsem annyit, ami a lakás fűtéséhez elegendő lett volna.

LK: Mikor tűntél ki a többi gyerek közül a tehetségeddel?

KB: Mivel ötödiktől fogva járhattam rendszeresen iskolába, két évig nehezen teljesítettem az elvárásokat. Hetedikről azonban már kitűnő bizonyítványokat vittem haza.

LK: Melyik tárgy érdekelt?

KB: A matematika és a fizika.

LK: Később, a középiskolában is?

KB: Igen. Mindig a matematika és a fizika érdekelt.

LK: Ezt a két tárgyat találtad legérdekesebbnek, vagy ezekben ért a legtöbb sikerélményt?

KB: Is-is. Életemben először fizikát tanítottam teljes osztálynak. Nyolcadikba jártam akkor. Az igazgatóhelyettesünk, Vásárhelyi néni tanította a fizikát. Mindenki rettegett tőle, engem pedig nagyon szeretett. Egyszer el kellett mennie temetésre, és azt mondta nekem: te fogod megtartani az órát. Elmondta, mi a téma, tessék otthon kidolgozni, megtartani.

LK: Tizennégy évesen. Sikerült? Komolyan vettek az osztálytársaid? Figyeltek?

KB: Igen. A tanárnő a következő órán kikérdezte a többieket: mi történt, hogyan történt.

LK: Ösztönzött téged az a siker, hogy egész életedben tanár legyél?

KB: Egyáltalán nem. Bár gimnazistaként is voltak magántanítványaim, de természetesen pénzért tanítottam őket.

LK: Magyarból is?

KB: Dehogy! Csak matematikából és fizikából.

LK: Tapasztalataim szerint a grammatikusok között sok a jó matematikus, de közel áll hozzánk valamely művészeti ág, leginkább a zene.

KB: Én is zongoráztam, hét évig jártam zeneiskolába, bizonyítványt is kaptam. Persze, nem számítottam kiemelkedő tehetségnek, de kisebb Mozart-darabokat eljátszottam a bemutató koncerteken. Az iskolai színelőadásokon is a zenei aláfestést adtam a darabokhoz. Kitaláltak egy mesejátékot, az osztálytársak eljátszották, én pedig zenéltem. Egyszer pedig előadtuk a *János vitézből* a *Tündérország*-fejezetet, azt is végigzongoráztam. Még egy kerületi kultúrházban is felléptünk. A gimnáziumban is össze kellett állítani előadásokat. Minden osztálynak elő kellett adni egy híres íróval, költővel, regényhőssel kapcsolatos színelőadást.

LK: Fogadom, hogy te voltál a rendező!

KB: Én rendeztem. Meg is nyertük a színjátszó versenyt. Egyébként egy verset is elszavaltam Lermontovtól – oroszul.

LK: Oroszból többet tudtál, mint németből?

KB: Hosszabb ideig tanultunk orosz, de túl sokat nem tudtam. A gimnázium második osztályában kezdtük tanulni a német nyelvet, heti két órában. Szinte semmit nem lehet ennyi idő alatt megtanulni egy nyelvből. Persze édesanyám roppant szigorú volt ebben is. Nyaranta tanított bennünket németre – ő is magyar–német szakos volt –, és bizony, büntette, ha nem tudtunk ragozni! De a nyelvtant én jól tudtam. Azzal nem voltam tisztában, milyen a magyar nyelvtan, mert nem derülhetett ki. A gimnáziumban nem volt nyelvtanóránk.

LK: Miről álmodoztál, amikor serdülőkorú voltál? Miben akartad megváltani a világot?

KB: Nem voltak határozott álmaim. Egyszer olvastam egy könyvet nőkről, akik sokra vitték. Az tetszett. Gondoltam, esetleg orvos leszek, embereket gyógyítok. Vagy matematikus, aki kitalál valamit, amit még senki. Persze, azt nem gondoltam, hogy professzor leszek, pláne, hogy magyar szakon.

LK: Önszorgalomból, kíváncsiságból is képes voltál matematikával foglalkozni?

KB: Megvolt otthon a Laricsev-példatár, egy vastag algebrai feladatgyűjtemény. Annak a példáit oldogattam, elsősorban azért, mert fel akartam készíteni magam az érettségire, nehogy ott meglepetés érjen. Az osztálytársaim nagyra tartottak a matektudásom miatt. Nyilván a tanár is, mert engem soha nem hívott ki a táblához felelni, hiszen mindig első voltam, aki jelentkezett a válasszal. De azért tudtam, hogy sokat kell még tanulnom: elmentem egy kerületi matematikaversenyre, és bizony, nem tudtam megoldani az összes feladatot. Éreztem, hogy van korlátja a tudásomnak.

LK: A legjobban a matematikát és a fizikát szeretted. Nem vonzott a tanári pálya. Magyar nyelvtant nem tanultál, németül alig tudtál. Magyarázd meg, hogyan kerültél az ELTE magyar–német tanári szakára!

KB: A véletlennek köszönhető. Szinte az egész sorsomat a véletlenek irányították. Amikor felvételire készültünk, akkor már orvos szerettem volna lenni. Be is adtam a jelentkezésemet az orvosi egyetemre, de a család visszavetette velem. A gyerekkori betegségem miatt féltettek az orvosi pályától. Azt mondták: egy orvosnak sokat kell ügyelni, nem nőnek és családjának való foglalkozás. A mamám úgy tartotta: tanárnak kell mennem, nyáron szabad leszek, és foglalkozhatom a saját gyerekeimmel.

A gimnáziumom gyakorlóiskola volt. Az egyik vizsgatanításra ellátogatott Komor Ilona, aki az ELTE német tanszékének volt tanára. El volt ragadotva a némettanárnőktől és a jelölttől is. Javasolta, hogy egy ilyen remek némettanárnőtől jelentkezzen valaki német szakra. Én voltam a legjobb németes, de valójában csak a nyelvtant tudtam igazán jól, és gyengén beszéltem. Édesanyám sokat segített felvételi előtt, aztán a felvételin – gondolom – maga Komor Ilona is, mert nála felvételiztem. Szerencsére az évfolyamtársaim sem tudtak túl jól németül, és akkoriban minden németül folyt, nagyon nehezen, rengeteg munkával valahogy mégis teljesítettük a vizsgákat.

LK: Azt már nem foghatod a véletlenre, hogy egyetemen a magyar nyelvészetnél kötöttél ki!

KB: Az már valóban nem volt véletlen. Annyiban mégis, hogy mi kaptuk meg Abaffy Erzsébetet nyelvészeti szemináriumvezetőnek. Olyan kitűnően tanította a nyelvtant, hogy abba beleszerettem, és ez megmaradt egészen az egyetem végéig. Ő beszélt rá, hogy Bárczi tanár úrhoz menjek speciális kollégiumra. Arra is, hogy nyelvtörténetből írjam a szakdolgozatomat.

LK: A mi időnkben előbb tanították a történeti nyelvtant, és azután a leíró. Nálatok is?

KB: Az volt a legjobb rendszer. Nálunk párhuzamosan folyt a leíró és a történeti nyelvtan oktatása. Abaffy Erzsébet a hang- és alaktörténetet tanította. A szófajtani és szókészleteti előadásokat Fábíán Pál tartotta, remekül tanított, szeretjük, és tudtuk az anyagot. Később Benkő Lorándnál és Bárczi Gézánál tanultam történeti és leíró mondattant. Leíró nyelvtanból nem volt kollokvium, ezért nem kellett vele sokat foglalkozni. Szigorlaton azonban kérdést kaptunk belőle.

LK: A nyelv leíró rendszere nem állt össze a fejedben?

KB: A nyelvtörténetben állt össze a nyelvi rendszer.

LK: Tehetségesnek tartottak?

KB: Nem tudom. Elégedettek voltak velem. Abaffy Erzsike is, Bárczi Géza is, de nem éreztem, hogy különleges tehetségnek tartottak volna.

LK: Hogyan sikerültek a gyakorlótanításaid?

KB: Dicsekvésnek tűnhet, de az történt, hogy amikor megtartottam az első órát, azt mondta a vezetőtanárom, hogy a katedrára születtem. (Egyébként a családban sok tanár volt a felmenőim között is, a kántortanítótól az egyetemi tanárig.) Nádasy Marikával és Tandori Dezsővel voltam beosztva egy tanárnőhöz. Remek csapat voltunk, a tanárnő dicsekedett velünk. Marika a módszertant tudta igazán jól, Tandori Dezső pedig vagány és lezser volt, és ez nagyon tetszett a gyerekeknek. A Radnótiba jártunk gyakorlótanításra.

LK: Izgultál az óráidon? Emlékszel arra, milyen tananyag jutott az első órádra?

KB: Nem izgultam. Kifejezetten örültem, ha kiállhattam a katedrára. Egyébként a hasonulásokat tanítottam először. A gyakorlótanítás után két hónapra beosztottak egy másik iskolába, Angyalföldre. Akkoriban ez is részét képezte a tanárképzésnek: a gyakorlógimnázium után hetekig tanítani más iskolákban.

LK: Lediplomáztál. Azt tudom, hogy általános iskolában kezdtél tanítani. Hogyan, hol, miért?

KB: Annak idején nem volt pesti állás. Az állásokat szétosztották. Úgy történt, hogy összehívták a végzett hallgatókat a tanácssterembe. Megjelent a dékán, a minisztérium oktatási osztályának a vezetője és minden megyei tanácsról egy-egy képviselő az oktatási osztályról. Egyenként hívtak be bennünket. Kaptunk egy hosszú listát, amin felsorolták a szabad álláshelyeket, mi pedig válogattunk, hogy mi van legközelebb, milyen arra a közlekedés. Figyelembe vették a döntésünket, de az állásokat alapvetően ők osztották szét. Akkor én már férjnél voltam. Nem akartam másik városban dolgozni, megmondtam, hogy ezek közül nem tudok állást vállalni. Két hónapig csak magántanítványokkal foglalkoztam. Október végén felhívtak, hogy nem akarok-e tanítani a Ferihegyi Úti Általános Iskolában. Azóta sem tudom, ki ajánlott engem oda. Kimentem szétnézni, és kiderült, hogy csak délelőtti iskola, ami akkoriban nagy szó volt. Az iskolák többségében délelőtt és délután is tanítottak. Boldogan beleegyeztem. Nekem adták az iskola legrosszabb osztályát, az előző osztályfőnök valójában miattuk menekült el az iskolából. Negyvenes létszámú osztály, közöttük harminc fiú, ráadásul bukottak,

túlkorosak. Bedobtak a mélyvízbe. De aztán szép lassan hozzászoktunk egymáshoz, karácsonykor már a legnagyobb békében tanítottam. Megkaptam az összes lehetséges ellenőrt. Két hétre a kezdés után érkezett a kerületi tanfelügyelő, utána megjelent a munkaközösség vezetője. Ha addig nem használtam a módszertani tankönyveket, most aztán elő kellett szednem őket! Ezek mellett a gyerekek mellett egyébként is sokat kellett tanulnom. A felügyelőkhöz módszertant, a gyerekekhez a leíró nyelvtant tanultam. Később a szakfelügyelő látogatott meg, aztán az igazgató, majd a helyettese nézte meg az óráimat. A tanmenettől sem lehetett eltérni, hiszen pontosan elő volt írva, mi a téma, milyen típusú órát kell tartanom. Olyan feladatokat szedtem elő, hogy még a tanfelügyelő is elcsodálkozott. Közben folyton füzeteket javítottam. Három osztályban tartottam órákat. Magyarból öt füzetük volt: irodalom, nyelvtan, két dolgozatfüzet és olvasónapló. Tizenöt kupac füzet. A szabály szerint minden hónapban át kellett nézni a füzeteket, de a dolgozatokat egy hét alatt ki kellett javítani. Állandóan dolgoztam, de mindenki elégedett volt a munkámmal.

A következő félévben behívatott a helyi tanács oktatási osztályának vezetője, és közölte, hogy áthelyeztek a gimnáziumba. Az iskola és a gimnázium szomszédosak voltak, és persze, kitüntetésnek kellett volna éreznem az áthelyezést, de nem fogadtam el. Nem kellett a kitüntetés. Megszerettem ezeket a gyerekeket, őket akartam tanítani, és ezt megmondtam nekik. Két hét múlva ismét behívtak, hogy megtesznek tanfelügyelőnek, de azt is visszautasítottam.

LK: Fél évvel a kezdés után már ki akartak emelni? Kitűnő tanár lehettél ott is.

KB: Fél év telt el. De valóban nagyon szerettem ezeket a nehéz sorsú gyerekeket.

LK: Kihívást jelentett velük foglalkozni?

KB: Nagy kihívást. Rosszak, neveletlenek voltak, hiányos ismeretekkel. Belőlük embert kellett faragni.

LK: Ők is szerethettek téged.

KB: Szerintem érezték a szeretetemet. Egy részük szülő nélkül vagy zúrós, nemtörődöm családban élt. Kamasz, vagány gyerekek voltak. Talán imponált nekik, hogy egy fiatal nő tanítja őket; egy idő múlva a fiúk kifejezetten lovagiasan viselkedtek velem.

LK: Gondolom, lelkiismereti oka is lehetett annak, hogy nem hagytad magukra őket. Hetedikesen vették át az osztályt, így te tudtad elbúcsúztatni a társaságot.

KB: Meghatóan búcsúztak. Pedagógusnapon öt fiú utazott be velem Pestre, hogy segítsenek hazacipelni a sok virágot. Amikor befejezték a nyolcadikat, rendeztek egy kis ünnepi vacsorát, ajándékot kaptam tőlük. Persze, gyakran megvédtem őket. Egyszer az történt, hogy a tornaterem öltözőjének ablakából kirepült egy tornacipő, és csaknem fejbe találta az udvarra kilépő igazgatóhelyettest. Kiderült, hogy az én osztályomnak volt tornaórája. Utasítottak, hogy adjak rovót a vétkesnek. Aztán az osztályban az is kiderült, hogy a fiúk valamin összevesztek, és az egyik mérgében kidobta az ablakon a másik tornacipőjét. Jót nevettem, és nem adtam rovót senkinek.

LK: Hogyan kerültél az egyetemre tanítani?

KB: Mondtam: az életem nagy fordulóit megfejthetetlen véletlenek irányították. Egyszerűen az történt, hogy két év elteltével felhívott Abaffy Erzsébet, és megkérdezte, nincs-e kedvem az ELTE-n dolgozni. Meglepődtem, mert a diplomaosztás után én egyszer sem tettem be a lábamat az egyetemre.

LK: Mégiscsak tehetségesnek tartottak.

KB: Mindenesetre azt válaszoltam, hogy szívesen tanítanék az egyetemen, de napokon belül meg fog születni a gyermekem. Ő azt javasolta, mégiscsak menjek be, legalább Bárczi Gézával beszéljek. Így is történt. Bárczi Géza javasolta, hogy jelentkezsem a Dékáni Hivatalban. Mielőtt azonban megtörténhetett volna, valóban megszületett a fiam. Végül is csak egy év múlva lehettem egyetemi oktató.

LK: És a tíz-tizennégy évesek után taníhattad a felnőtteket.

KB: Jóval szélesebb korosztályt oktattam jóval mélyebben és szerteágazóbb témakörben, különféle módokon, óriási szakirodalommal. Elsősorban nyelvtörténetet kellett tanítanom, de kaptam leíró nyelvtani, stilisztikai, nyelvjárástörténeti és szak módszertani órákat is. Volt egy idő, amikor nyugdíjba ment az egyetlen szak módszertanos. Ki vállalja helyette? Dolgoztam általános iskolában, ismertem és használtam a módszertanos irodalmat, fiatal is voltam: vállaljam én. Rengetegen jártak hozzám. Itt is sikerült egy újítást bevezetnem: én voltam az első, aki mikrotanítási gyakorlatot tartottam az egyetemen. Minden héten tíz-tizenkét tanulót kértem el a József Attila Gimnáziumból. Az óráimon hárman szerepeltek egyszerre. Az első hallgató megtartotta a számonkérést, a második bevezette az új anyagot, a harmadik pedig kipróbálta a gyakoroltatást. Természetesen az órák előtt megérdeklődtem, hogy hol tart, mit tud az adott tanulói csoport, és ahhoz igazítottam a tananyagaimat.

LK: A te leíró grammatikai óráid is erősen gyakorlatközpontúak voltak.

KB: Abaffy Erzsébet is vezetett hasonló órákat, de nem szak módszertani célzattal. Amikor hozzá jártunk, volt egy időszak, amikor azt mondta: minden órát más fog megtartani. Mindenkit meghallgatott, hogyan tanít, ellenőrizte a tudásunkat, figyelte a rátermettségünket.

LK: Teljes órát kellett levezényelnetek?

KB: Bizony! Akkor még másfél órás volt minden szeminárium, és utána időt kellett szakítani arra is, hogy egyenként megbeszéljük mindenki szereplését. Abaffy ezt nagyon-nagyon jól csinálta. Az óráim után megkérdezte tőlem, mi szeretnék lenni. Megmondtam neki, hogy tanár. Az is érdekelte, mik az életcéljaim. Mondtam, hogy családot, gyerekeket szeretnék. Őt érdekelte a hallgató egyénisége, törődött velünk.

LK: Mondhatjuk azt, hogy Abaffy Erzsébetet nevezed mesterednek?

KB: Igen, talán tőle kaptam szakmailag is, emberileg is a legtöbbet. Ő irányított Bárczi Gézához szakszemináriumra. Javasolt szakdolgozati témát. Ő hívott vissza az egyetemre tanítani.

LK: Amikor hozzád jártunk, már csak leíró grammatikát tanítottál.

KB: Amikor két részre bomlott a magyar nyelvtan tanítása, Rácz Endre meghívott a Mai Magyar Nyelvi Tanszékre leíró grammatikát tanítani. Kifejezetten zavarban voltam, én addig kizárólag nyelvtörténeti tanulmányokat írtam. Rácz Endre indította el a klasszikus leíró grammatika megújításának munkálatait. Oly módon, hogy mindenkinek adott egy-egy tankönyvi fejezetet, amelyet bírálni kellett. Én először a tótant kaptam. Rengeteg logikátlanságot találtam, és olyan jelenségeket, összefüggéseket is, amiről addig nem írt senki. Ezekből készültek az első nagyobb tanulmányaim. A második fejezet a mondatfajták témaköre volt, abból is sok cikkem született. Akkor éreztem meg, hogy hozzám közel áll a leíró nyelvészet is.

LK: Olyan személyiség vagy, aki átsugározza a tárgy színességét, szépségét, valóságos kaland volt minden órád. Élményt jelentett a leíró grammatika, és ezt minden bizonnyal neked köszönhetem.

KB: Nekem is élmény volt a leíró grammatika, de a tanítás is. Ezt éreztétek. Az egyetemen megmondtam a hallgatóimnak: tudom, hogy nem ez a legizgalmasabb tantárgy, de roppant hasznos, minden nyelvi tantárgy alapja, és az a célom, hogy a hallgatók is megszeressék, de legalábbis elfogadják.

LK: Olyannyira sikerült, hogy a mi tizenhárom fős csoportunkból tizenketten nyelvészetből írták a szakdolgozatot, négyen lettek nyelvészek... Néhány ponton hasonlít a sorsunk. Én is kaptam egyszer egy telefont – nem sokkal a gyerekem születése után –, hogy vagy most állok be egyetemi oktatónak, vagy soha. A Mai Magyar Nyelvi Tanszék frissen kinevezett vezetője hívott. Te voltál az.

KB: 1988-ban lettem tanszékvezető. Sok feladatot örököltam. Átvettem a leíró grammatikai kutatócsoport irányítását is. Szerettem volna folytatni és összefoglalni azt a munkát, amit Rácz tanár úr elkezdett. Az egyetemi tankönyv egyes részei elévültek, elhatároztuk, hogy írunk egy új egyetemi nyelvtant, a *Magyar grammatikát*. A stilisztikai-jelentéstani-szövegtani kutatásokat vezető kutatócsoport vezetője Szathmári István professzor volt, ő is komolyan dolgozott azért, hogy a területén előremutató eredmények szülessenek. Feladatunk volt egy új, fiatal generáció kinevelése. Hajsztam a frissen beálló kollégákat, írja meg mindenki a doktori disszertációját, igyekezzen fölkapaszkodni a következő lépcsőfokra, habilitáljon, amint lehet. Szigorú voltam, megköveteltem, hogy mindenki tartsa meg az összes óráját, gondoskodjon arról, hogy ne maradjon el szemináriumi foglalkozás és előadás.

LK: Közben magadat is hajsztad. Jó néhány új kutatási irányt indítottál el, és megírtad az akadémiai doktori disszertációd. 1996-ban lettél professzor.

KB: Én voltam az első az országban, aki beszélt nyelvi speciális kollégiumot indított. Érdekelt a beszélt nyelv grammatikai alapja. Rengeteg hanganyagot gyűjtöttünk össze a hallgatókkal, és elkészítettük a *Beszélt nyelvi adatbázis* kiinduló kötetét. Még mindig a szekrényemben állnak azok a magnószalagok, amelyeket részben digitalizáltunk, részben digitalizálásra várnak, és körülbelül 200 óra hanganyagot tartalmaznak. Nagy kincs, mert akkor még szabad volt spontán beszédet fölvenni, ma már tilos. A beszélt nyelv grammatikai és mondatfonetikai vizsgálatából jó néhány tanulmányt írtam, de még mindig vannak terveim. Vannak olyan megszólalók, akiknek beszéde 30-40 év folyamán folyamatosan követhető. Ebből a témakörből eddig két előadás és egy cikk született, de a beszéd változásainak

vizsgálatával kapcsolatban még sok kutatnivaló van. A beszéd változásának jelenségeit lehetne vizsgálni az életkor előrehaladásának a síkján.

Az egyik kedvenc területem az írásjeltan. Sokat foglalkoztam a helyesírással, de a központozás történetének és szabályainak leírása hiányzott a magyar szakirodalomból. Ebből írtam meg az akadémiai doktori disszertációm. Két írásjeltani könyvem jelent meg.

LK: Elsőként a tudományban. Készítettél feladatgyűjteményt is az elméleti anyagodhoz.

KB: A tudomány gyakorlati haszna nagyon fontos szempont. A *Magyar grammatikai gyakorlókönyv* és a kifejezetten tanári gyakorlatra szánt *Kis magyar grammatika* megírásának fontosságát épp neked nem kell mondanom.

LK: Mert azokat együtt írtuk. Az viszont nagyon érdekes, hogy az orvosi szaknyelv vizsgálata éppen a gyakorlatból született elméleti téma.

KB: Érdekelt az orvosi szaknyelv története. Széles körű és gazdag háttere van, az orvosi nyelv jellegzetesen írott nyelv, nagyon korai szöveganyagokat is találunk. Az első tanulmányomban a fogak elnevezésének történetét vizsgáltam a 16. századtól kezdve. Aztán belemerültem a 16–17. század orvosi nyelvének részletes elemzésébe. Nagyon jó lenne folytatni ezt a munkát is. Szívesen megírnám az orvosi nyelv történetét, de csak a 17. századig. Érdemes lenne egy orvosi nyelvi történeti szótárt is készíteni. Rengeteg olyan adatom van, ami hiányzik az etimológiai szótárakból, különösen az összetételek és a körülírással kifejezések.

LK: Több kitüntetést, díjat kaptál. Melyikre vagy a legbüszkébb?

KB: A Révai Miklós-díjra, ez a legrangosabb szakmai elismerés.

LK: Mely munkáidra vagy a legbüszkébb?

KB: Olyan fajta ember vagyok, aki továbbgondolja a dolgokat. Ahogy megjelenik egy munkám, már tudom, hogyan lehetne folytatni, vagy hogyan lehetett volna még tökéletesebben elkészíteni. Mindig azt keresem, hogyan lehetne még jobban. Ezért soha nem érzek óriási büszkeséget a műveim iránt. Mégis, büszkének mondhatom magam, ha az írásjeltanomra gondolok. A *Magyar grammatika* is jó tankönyv lett, persze, azt hatan készítettük, nem csak az én érdemem. Ugyanígy a helyesírási szabályzat elkészítése is büszkeséggel tölt el, bár annak kidolgozásában sokan vettünk részt.

LK: Éppen ezért. Sokszor nagyobb dolog összetartani egy csapatot, irányt mutatni, mint önállóan létrehozni valamit.

KB: Ez igaz. Lényeges tulajdonságom az, hogy ha valamit a fejembe veszek, azt végigviszem. Ez öröklött tulajdonság, jellemző a családomra. Az ükanyám története regénybe illő. Megtetszett neki egy kiskatona Bem seregéből. Ott táboroztak a falujuk mellett, a katonák pedig bejártak a piacra. Az emberek kimentek a piacra, hogy lássák őket, és hogy megkínálják a szabadságharcos katonákat a maguk egyszerű ételével-italaival. Az egyik fiatal tiszt, aki egyébként joghallgató volt, de beállt Bem seregébe, megszólította az ükanyámat: – Kisasszony, adjon egy csókot, mert nem valószínű, hogy visszajövök még egyszer! – Az ükanyám erősen vonakodott, de adott neki egy pusztit. A sereg mégis

visszajött, mert nem tudtak átkelni a falu melletti hídon, előbb rendbe kellett hozni. Míg helyreállították a hidat, az ükanyám naponta találkozott az ő tisztségével. Készen lett a híd, jött a csata. A csatát, bizony, elvesztették. Szivárogtak vissza a faluba a vesztes katonák, ükanyám pedig reménykedve várta az ő Bálintját. Mindenkit faggatott: tudnak-e valamit róla. Hosszú idő múlva jött valaki, aki azt mondta: úgy tudja, hogy meghalt. Akkor az ükmama fogadott egy kocsiat. Volt egy orosz orvos a faluban. A barátnőjével és az orvossal elkezdtek járni a csatateret. Addig jártak, míg egy árok partján rá nem bukkantak a tisztre. Rengeteg szúrt sebe volt, a nyakából bugyogott a vér, de élt. Megfogták, bevitték a kórházba. Ükanyám két hétig ült mellette. Amikor kiengedték, magukhoz vitte, és ott is tartotta. Elhatározta, és így lett.

LK: És te mit határozta el?

KB: Én is gyerekkoromban szemeltem ki a férjemet.

LK: Gyerekeid születtek, fölnevelted őket, ma már unokáid és dédunokáid vannak. A munkában pedig sikereid, jelentős alkotásaid. Tudod, én azért az iskolateremtést legalább olyan fontosnak látom, mint a kutatásban elért eredményeket. A tudást nemcsak szaporítani, hanem átadni is tudni kell. Te nevelted ki a tanszéki kollégák többségét. Ötleteket adtál doktori dolgozatokhoz, kutatási témákhoz. Én is hálás vagyok ezért. Sok ezer magyartanárt képeztél. Talán ennél is fontosabb, hogy megszeretteted a szakmát, a hivatást, és a tanítványaid szeretnek téged.

KB: Én is szeretem a hallgatókat is, a diákjaimat is. Nem való tanárnak az, aki nem szereti az embereket. Most is szívesen vagyok közöttük. Minden gondom, bánatom elmúlik, amikor tanítok. Ha bemegyek az órára, megszűnik a fejfájásom és a rossz kedvem.

LK: Kérlek, mondd el Te a záró mondatokat, üzend meg az olvasóknak, amit érdemes eszükbe és lelkükbe vésni!

KB: Tudod, hogy szeretek bölcs emberek bölcs gondolataiból idézni. Azt, amit minden magyartanító és oktató tanár eszébe véssék, nem lesz szó szerinti idézet. Kodály Zoltán 1937-ben írt négy beszédet *A jó magyar kiejtésért*. Ebben kifejti, hogy a nagy nemzeteknél a tervszerűen kinevelt nemzeti tudat teljességéhez hozzátartozik az anyanyelv biztonságos tudása. S hol hiányzik ez? „Ahol fogyatékos a nemzeti öntudat és a velejáró felelősségérzet, ahol lelki tunyaság, közömbösség lép fel a saját nyelvvel szemben”, és hozzáteszem: ahol az idegen nyelv tudása fontosabb, mint az anyanyelvé.

A lelkekbe pedig egy Goethe-idézetet írnék:

A boldogságot nem lehet ajándékba kapni,

Egyetlen titka: adni, mindig csak adni.

Jó szót, bátorítást, mosolyt, hitet,

És sok önzetlen, tiszta szeretetet.

Lengyel, Klára: Master of the masters. Birthday interview with Professor Borbála Keszler

Az írás szerzőjéről

Lengyel Klára

egyetemi docens
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar, Budapest

lengyel.klara[kukac]btk.elte.hu